

Eski Mezopotamya’da Kutsal Evlilik Metinleri ve “Kutsal/Kült/Mabet Fahişe(Si)” İbâresi

Sebahattin Bayram *

ORCID: 0000-0001-5676-338X

Öz

Eski Mezopotamya’da Kutsal Evlilik Metinleri’nde geçen anlatımlar ya da daha çok edebi metinlerde kaydedilen bazı kelimeler için kullanılan “Kutsal/Kült/Mabet Fahişe(si)” ibâresi farklı uzmanlar tarafından değişik şekillerde yorumlanmaktadır. Metinler yeterli, kesin ve açık bilgi vermediğinden ibâre öteden beri tartışılmalıdır. Bazıları bunu uygulamada yeri olan, diğerleri ise sadece sembolik olan ve pratikte yer almayan bir ibâre olarak değerlendirmektedir. Bu makalede, ilgili metinler ve kelimelerin de değerlendirilmesiyle gerçeğe uygun ya da en azından yakın sonuçlara ulaşmak hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dumuzi, Eski Mezopotamya, *Harîmtu*, İnanna/İstar, *Kezertu*, Kutsal Evlilik Metinleri, Kutsal Fahişe, *Qadištu*, *Şamhat*

Gönderme Tarihi: 15/02/2019

Kabul Tarihi:20/06/2019

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri, Sümeroloji Anabilim Dalı, E-Posta: bayrams@ankara.edu.tr

Sacred Marriage Texts and the Expression “Sacred/Cult/Temple Prostitute” in Ancient Mesopotamia

Abstract

In ancient Mesopotamia, the expression "Sacred / Cult / Temple Prostitute" occurring in contexts of Sacred Marriage Texts and used for some words recorded in some literary texts is disparately interpreted by different researchers. Since the texts do not provide sufficient, definite and clear information, the term has been discussed for a long time. Some consider it applied in practice, others simply symbolic and not involved in practice. In this article, the relevant expression and words will be evaluated by considering transitions in the texts and will be tried to reach a realistic or at least close results.

Keywords: Dumuzi, *Harīmtu*, Inanna/İştar, *Kezertu*, Old Mesopotamia, *Qadiştu*, Sacred Prostitution, Sacred Marriage Texts, *şamhat*

Received Date: 15/02/2019

Accepted Date: 20/06/2019

Священные брачные тесты в Древней Месопотамии и понятие «Священный\Куль\храмовая жрица любви» Сабахаддин Байрам

Резюме

В священных брачных текстах древней Месопотамии или в литературных памятниках встречаются фразы со словами «священный\культ\храмовая жрица любви», которые различными учеными трактуются по-разному. Из-за того, что тексты не передают ясный и конкретный смысл, эти понятия являлись предметом постоянных споров. Некоторые считают, что подобные понятия применялись в жизни, другие склонны полагать, что они имеют символическое значение и на практике не применялись. Целью данной статьи является с помощью связанных с темой текстов и слов придти к истинному следствию, или как минимум приблизиться к нему.

Ключевые слова: Думузи, древняя Месопотамия, *Harīmtu*, Инанна\Иштар, *Kezertu*, священные брачные тексты, священная

Получено: 15/02/2019

Принято: 20/06/2019

Giriş

Eski Mezopotamya sâkinlerine özellikle Sumerlilere izafe edilen “kutsal/kült/mabet fahişe(si)” ibâresi hakkında sağlıklı bir tespit yapmayı ve durumu olduğu gibi ortaya koymayı amaçlayan bu incelemede şu hususlar ele alınacaktır:

- A. “Kutsal/Kült/Mabet Fahişe(si)” İbâresi
- B. İlgili Metinler
- C. Kutsal Evlilik Metinlerinin Uzmanlarca Değerlendirilmesi
- D. İbâre ile İlgili Kelimeler ve Yorumlanmaları
- E. İbâreyi Kullananlar ve Gerekçeleri / Açıklamaları
- F. Tahliller ve Sonuçlar

A. “Kutsal/Kült/Mabet Fahişe(si)” İbâresi:

Çivi yazılı metinlerdeki anlatımlardan çıkarılan bazı kavram ya da kelimelere “kutsal/kült/mabet fahişe(si)” karşılığı verilmiştir. Bu makalede söz konusu kavram ya da kelimelerin nasıl değerlendirilmesi gerektiği analiz edilecek ve kendi cümlelerimizde “kutsal/kült/mabet fahişe(si)” yerine “**ibâre**” kelimesi kullanılacaktır. İbârenin; esas itibarıyla, özellikle tanrıça İnanna ile ilgili olan veya olduğu düşünülen yeni yıl kutlamaları hakkındaki metinlerin ilgili kısımlarının ve farklı dönemlerde, kavimlerde veya coğrafyalarda “fahişe” anlamında da kullanılan bazı kelimelerin dikkate alınarak, günümüz bazı uzmanları tarafından yapılan yorumlarla ortaya çıktığını ifade etmek gerekir. Daha sonraki bölümlerde konu ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Yeni yıl kutlamaları vesilesiyle yapılan Kutsal Evlilik Törenleri ile ilgili en eski metinlerde anlatılanlardan ortaya çıkan tabloda, tanrıça İnanna ile kutsallaştırılmış kral Dumuzi'nin bulunması ve yine kutsal kabul edilen neslin devamını da temin etmek üzere, bolluk ve bereketin gelmesinin hedeflenmesi, İnanna'yı ya da onu temsil eden kadın figürü kastetmek üzere ibârenin ortaya çıkmasının başlıca sebebi olarak kabul edilebilir.

Ayrıca *šamhatu*, *kezertu*, *harīmtu* ve *qadištu* gibi kelimelere, farklı dönemlerde, coğrafyalarda ya da kavimlerde “fahişe” anlamının da izafe edilmesi ve bunların İnanna ya da İstar ile ilişkisinin kurulması, ibârenin kullanılmasının bir diğer önemli sebebidir.

Bununla birlikte ilk arkeoloji, antropoloji ve tarihi araştırmaları yapan uzmanların Tevrat ve antik Yunan-Roma kaynaklarını ele alarak çalışmalara başlamaları ve orijinal kabul edilen söz konusu kaynaklara atfen araştırmalarını din ve cinselliği başta olmak üzere kadınlar üzerinde odaklaştırmaları da meselenin farklı şekilde yorumlanmasına neden olmuştur.

Bunlardan başka, kendi hayat, inanç ve düşünce sistematığı bu tür değerlendirmelere yatkın olup tartışmaya açık ifade ve kelimeler üzerinde fikir yürüten ve çalışma yapan birtakım kimseler de ibârenin ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında önemli rol oynamışlardır.

B. İlgili Metinler:

İbârenin, bir kavramın ya da bazı kelimelerin kullanılmasıyla ortaya çıkmasına sebep olan başlıca metinleri, çok kısa olarak üç başlıkta toplayabiliriz:

1. Kutsal Evlenme Metinleri¹: İbâredeki anlamı veren bir kelime geçmemekle beraber bu metinlerdeki anlatımlar onun kullanılmasının sebeplerinden biridir.

a) “Dumuzi ile İnanna’nın Evlenmesi”: Sumer şehirlerindeki yazarların, kendi şehirlerinin veya ülkelerinin bolluk ve berekete kavuşması için Sumer aşk ve bereket tanrıçası İnanna ile onun kutsadığı ve ilahlaştırdığı kendi krallarının evlenmesini, yaygın bir edebiyat türü olarak kaleme aldıkları anlaşılmaktadır. Bunlardan en iyi bilineni İnanna ile Uruk’ta hüküm süren ve sonraları çoban tanrısı olacak olan Dumuzi arasındaki **evlenme törenidir**. Bu şiir tarzındaki mitolojide Dumuzi tanrıça tarafından güvey olarak seçilmekte ve bu tanrısal çiftin birleşmesi her tarafa bolluk ve bereket getirmektedir. Tanrıça çoban eşinden süt istemekte ve sarayı, “yaşam evini”, sonsuza dek koruyacağına söz vermektedir. Şiir tanrıçanın Dumuzi’yi “memleketin tanrılığına” seçtiğini bildiren bir konuşma ile başlamaktadır. Ayrıca tanrıçanın ailesinin isteğine uygun bir şekilde kralın onunla **evlendiği** ve böylece kendisine de tanrısallık verildiği belirtilmektedir. Metnin sonunda İnanna, kralın sarayını sembolize ettiği düşünülen “kutsal ağılı” koruyacağına söz vermektedir.

¹ Samuel N. Kramer, *Tarih Sumer’de Başlar*, çev. Muazzez Çığ, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990, 240 vd.

b. “Şulgi’nin Kutsanması” adlı ilahide, söz konusu kralın Ur’dan Uruk’a gidişi anlatılmaktadır. Metinde anlatılanlara göre kral Uruk yakınındaki Kullab limanına gemisini getirmekte ve İnanna’nın mabedi Eanna’ya götürmek üzere hayvanları doldurmaktadır. Oraya gidince tören elbisesini giymekte, başına bir taç koymakta, bu muhteşem görünüşü ile tanrıçayı etkilemekte ve tanrıça, Dumuzi’nin adının da geçtiği metinde Şulgi’yi eş olarak kabul edip ve ona “tatlı kader” vermektedir.

c. Şulgi’nin babası Ur-Nammu’dan da İnanna’nın sevgili kocası olmakla övüldüğü kutsal evlilik töreni metni kalmıştır.

d. İddin-Dagan da Dumuzi’nin yerine geçerek kutsal evlenme töreni yaptığına dair bir metin bırakmıştır.

e. Hangi kralın yazdırdığı belirlenemeyen bir başka metin de bulunmaktadır.

f. Konu hakkında bir diğer metin de Şu-Sin’den kalmıştır. İnanna’nın Uruk’taki mabedinde bulunan yazılı gerdanlık üzerindeki “Şu-Sin’in *lukur*-rahibesi” ifadesi içerisinde geçen *lukur*, kutsal evlenme töreninde İnanna’ya bağlı olan ve onu sembolize eden birinin unvanıdır.

Metinlerde, taraflardan birinin bir tanrıça, diğerinin ise tanrılaştırılmış bir kral olması ile evlilik sonrası ülkeye bolluk ve refahın geleceği ve neslin devamının mümkün olacağı düşüncesi; metnin “kutsal evlenme”, metindeki bolluğu ve gönenci sağlayan kadın unsurun da “kutsal fahişe” olarak algılanmasına ya da adlandırılmasına sebep olmuştur.

2. “Gilgameş Destanı”: I. tabletin 215–218. satırları² şu şekilde tercüme etmiştir: ‘Gel, Şamhat, beni yanına al, Anu ve İştâr’ın kutsal ikametgâhı olan kutsal tapınağa, Gilgameş’in güç bakımından mükemmel olduğu yere’. I. Tablet in 140. satırında ve VII. Tablet in iii 35vd.daki satırlarda da yine *harîmtu* ve *şamhat* kelimeleri geçmekte ve Şamhat, şahıs adı olarak, *harîmtu* ise, fahişe karşılığında alınmaktadır. Bu metinde Enkidu’ya ritüelde sıklıkla kullanılan bir çeşit kaliteli birayı ifade eden *kurunnu* veren Şamhat’ın, *harîmtu* kelimesi ile tavsif edildiği ve kütle bağlantısının açık olduğu belirtilmiştir.³ VI. Tablet in 166. satırında geçen ifade ise; ‘İştâr, (Göğün Boğasının

² Morris Silver, “Temple/Sacred Prostitution in Ancient Mesopotamia Revisited: Religion in the Economy”, *Ugarit Forschungen* 38 (2006): 638; Andrew R. George, *The Babylonian Gilgamesh Epic: Introduction, Critical Edition and Cuneiform Texts*, Vol. 1, Oxford: Oxford University Press, 2003, 550 vd. Metnin ilgili satırları ileride “İlgili Kelimeler” bahsinde transkripsiyon ve tercümelemleri ile birlikte ele alınacaktır.

³ R. A. Henshaw, *Female- Male, the Cultic Personnel: The Bible and the Rest of the Ancient Near East*. Allison Park, PA: Pickwick, 1994, 215 vd.

mateminde buluşmaları için) *harīmtu*, *kezertu* ve *šamhat* fahişelerini⁴ topladı' ya da CAD Š/I s. 311'de '*kezertu*-kadınlarını, *šamhat*-kadınlarını ve fahişeleri topladı' şeklinde tercüme edilmiş, kitapta her üç kelime, lügatte sadece *harīmtu* için fahişe karşılığı verilmiştir.

3. Erra Destanı: Kelimelerin bu metinde geçişi CAD H s. 101'de *harīmtu* kelimesi altında (a)'da verilmiş ve şu şekilde değerlendirilmiştir: Eşleri İstar'ın götürdüğü ve teslim aldığı *kezertu*-kadınlarının, *šamhātu*-kadınlarının ve *harīmtu*-kadınlarının şehri Uruk (BA 2 479 ii 6, Irra.)

C. Kutsal Evlilik Metinlerinin Uzmanlarca Değerlendirilmesi

İbârenin esas itibarıyla yeni yıl kutlamalarındaki kutsal evlilik metinlerinin, İnanna ve Dumuzi ya da onlarla özdeşleştirilen karakterler ile ilgili kısımları hakkında farklı uzmanların yazdıklarını aşağıda özet halinde aktarıyoruz:

1. S. N. Kramer'in yeni yıl kutlamaları hakkında yazdıklarından⁵:

"Sumer mitoloji yazarlarının en çok erotik ilham ve benzetmeleri, Sumer aşk ve bereket tanrıçası İnanna ile ilgili olanlardır. Sumer dinsel inanışına göre büyük bir seks çekiciliği olan bu tanrıça ile bir kralın yaptığı **kutsal evlenme töreni** sonucu toprak bereketleniyor ve dölyatağı verimleşiyor, bu da ülkenin zenginleşmesine ve halkın daha iyi yaşamasına neden oluyordu. Bu töreni ilk yapan İ.Ö. üç bin yıllarında Sumer'in büyük yerleşim merkezi olan Uruk'da hüküm süren ilk krallardan çoban Dumuzi (Tevrat'daki Tammuz) idi. En azından bu tören o zamandan sonra gelenek haline gelmiştir. Bu şiir tarzındaki mitolojide Dumuzi tanrıça tarafından güvey olarak seçiliyor ve bu tanrısal çiftin birleşmesi, her tarafta bitkileri fişkırtıyor. Tanrıça çoban eşinden süt istiyor ve sarayı "yaşam evi"ni sonsuza dek koruyacağına söz veriyor. Şiir, tanrıçanın Dumuzi'yi "**memleketin tanrılığına**" seçtiğini bildiren bir konuşması ile başlıyor. Tanrıçanın ailesinin isteğine göre kral onunla **evleniyor**, kendisine de tanrısallık geliyor.

...

Dumuzi İnanna "**kutsal evlenmesi**" ihtimal ilk olarak Dumuzi'nin kral olduğu Uruk'ta yöresel olarak başladı. Yüzyıllar boyunca evvela Sumer, daha sonra Sumer ve Akad kralları Dumuzi'nin mistik olarak yerini alıp ulusal bir eğlence haline dönüştü. Şimdiye kadar Dumuzi'nin yerine ilk geçerek bu töreni yapan hangi kral olduğu

⁴ George, *The Babylonian Gilgamesh Epic*, 628 vd.

⁵ Kramer, *Tarih Sumer'de*, 242 vd.

bilinmiyor. İhtimal Sumer'de üçüncü binin başlarında ulusal olma yoluna girdikleri zaman başlamış olabilir. Bizim bugün elimizde ancak üçüncü binin sonlarına doğru yaşamış olan kral Şulgi zamanında ulusallaşmış bu törene ait ayrıntılı bilgiler bulunuyor. Şulgi'ye ait “Şulgi'nin kutsanması” ismini verebileceğimiz bir ilahide onun başkenti Ur'dan İnanna'nın kenti olan Uruk'a gidişi anlatılmaktadır. Şaire göre, Şulgi gemisini Kullab limanına getiriyor ve İnana'nın mabedi Eanna'ya götürmek üzere kurbanlık hayvanları dolduruyor.

...

Şulgi zamanından itibaren her Sumer ve Akad kralı, hatta Şulgi'nin babası Ur-Nammu da, kendilerinin İnanna'nın sevgili kocası oldukları ile öğünmüşlerdir. Şulgi'den yüz yıl kadar sonra hüküm süren kral İddin-Dagan da, bir ilahiden öğrendiğimize göre, Ama-Uşumgalanna adı altında Dumuzi'nin yerine geçerek **kutsal evlenme törenini** yapmış.

...

Bu (**kutsal evlenme** ile ilgili) metinlerden birinde tanrıçenin tapınağı Eanna'da "verimli" yatak yapıldıktan sonra, "keten-giyen" olarak tanımlanan tören rahibi, önüne yiyecek ve içecek konan Dumuzi'ye, İnanna'nın varlığını bildiriyor ve bilmece gibi cümlelerle onu İnanna'ya yaklaşması için davet ediyor. Tanrıçe İnanna tarafından Dumuzi'nin kısa bir kutsanmasından sonra, kompozisyon İnanna'ya ihtimal Dumuzi tarafından yapılan ve ona göğsünü, bol sebze fişkıran "tarlasını" vermesi için yaptığı rica ile bitiyor.

İkinci British Müzesi metni, Şulgi ve İddin-Dagan **kutsal evlenme töreni** metinlerine paralel olmakla beraber ayrıntıları bir hayli değişik. Onda, şair-rahip, tanrıçeye tanrı Gibil'in (ateş tanrısı) "**lâpis lâzuli ile kaplı verimli yatağı**"nı arıttığını, ismi verilmeyen kralın onun için temizleme törenlerini yaptığını bildirmekle başlıyor. Arkasından aşk gecesinde tanrıçenin kralı kutsaması için bir rica geliyor ve şair, kralın büyük bir şehvetle evlilik yatağını istediğini ve tanrıçenin "kalbini sevinçle tatlılaştıracak yatak" için bir örtü hazırladığını yazıyor. Yatağın yapılması ile tanrıçe güveyi kabul etmeğe hazırdır. Bu defa İnanna'nın sadık veziri Ninşubur araya giriyor. O, kralı gelinin kucağına götürüyor ve o arada tanrıçeye, kralın mutlu olması için gerekli olan, unutulmayacak bir saltanatı, Sumer ve komşu ülkelerin siyasal kontrolünü, bereketli toprak, verimli dölyatağı, bütün halka bolluk ve zenginlik vermesi için rica ediyor.”

2. S. N. Kramer'in bir başka kitabında yeni yıl tatili hakkında yazdıklarından⁶:

“Bütün tatillerin en önemlisi, belki de günlerce süren özel bayramlar ve törenlerle kutlanan Yeni Yıl tatiliydi. Yeni Yılın en önemli ayini *hieros-gamos*, yani Sümer ülkesinin ve halkının gönencini ve bolluğunu etkili bir şekilde güvence altına almak amacıyla tanrı Dumuzi'yi temsil eden **kralla** tanrıça İnanna'yı temsil eden **rahibelere** arasında gerçekleştirilen **kutsal evlilik** ayiniydi. Bu ayinin nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı belli olmamakla birlikte belki olayları aşağıdaki gibi yeniden kurabiliriz:

İÖ üçüncü binyılın başlarında, Dumuzi Sümerdeki önemli kent devletlerinden Ereğ'in seçkin bir hükümdarıydı; yaşamı ve eylemleri dönemindeki ve sonraki kuşaklar üzerinde derin bir etki bırakmıştı. Ereğ'in koruyucu ilahı İnanna'ydı. İnanna, bütün Sümer tarihi boyunca, öncelikle cinsel aşk, doğurganlık ve üretkenlikten sorumlu tanrıça olarak görülmüştür. Kuşkusuz Dumuzi ve İnanna'nın isimleri Ereğ'in erken dönemine ait mitlerle ve törensel ayinlerle iç içe geçmiştir. Ne var ki, Sümerlerin giderek daha fazla ulusal yönelimli olduğu ve teologların Sümer panteonunu buna uygun olarak sistematize edip sınıflandırdığı üçüncü binyılın ortalarına doğru, görünüşte oldukça akla yakın ve pek çekici bir fikir ortaya çıktı; bu fikre göre Sümer kralı, kim olursa olsun ya da hangi kentten gelirse gelsin, eğer ülkesinin ve halkının gönencini ve bolluğunu etkili bir şekilde güvence altına alacaksa, yaşam verici aşk tanrıçasının, yani Ereğ'li İnanna'nın kocası olmalıydı. Bu ilk fikir kabul edilmiş **dogma** haline geldikten sonra ritüel uygulamalarında yürürlüğe kondu; ritüel, **kral** ile İnanna'nın Ereğ'teki tapınağından **özel olarak seçilmiş bir cariye arasında** büyük olasılıkla her Yeni Yılda tekrarlanan evlilik töreninin cinsel birleşmeyle tamamlanması biçiminde yapılıyordu. Gelgelelim hem inanca hem de ayine önem ve saygınlık kazandırılması için bunların kökeninin daha eski zamanlara götürülmesi gerekiyordu; böylece Ereğ'in en çok saygı duyulan ilahı İnanna'nın kocası olan ilk ölümlü hükümdar olma onuru, doğal olarak, yüzyıllar boyunca Sümer efsanelerinde ve halk inançlarında unutulmaz bir kişilik haline gelen Ereğ hükümdarı Dumuzi'ye nasip oldu.”

3. M. Çığ'ın yazdıklarından⁷:

⁶ Samuel N. Kramer, *Sümerler*, çev. Özcan Buze, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2002, 187 vd.

⁷ Muazzez İlmiye Çığ, *İnanna'nın Aşkı, Sümer'de İnanç ve Kutsal Evlenme*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2006a, 13 vd.

(İnanna) Sumer şairlerine, ozanlarına bitmez, tükenmez bir ilham kaynağı olmuş, onun için yazılan öyküler, çiviyazısıyla ölmez kilden tabletler üzerine yazılarak zamanımıza kadar ulaşmıştır.

Bu hikâyelerden en önemlisi ve yaygın olanı, İnana ile Çoban Tanrısı Dumuzi'nin, ülkeye bereket sağlayan evlenmesidir.

Sumer'de bereket kültü nasıl ve niçin doğmuştu?

Sumer ekonomisi tarım ve hayvancılık üzerine kurulmuştu. Ürünler ne kadar bol olursa halkın zenginliği ve rahatı o kadar çok olacaktı. Ürünlerin bolluğu toprağın ve dolyatağının verimli olmasına bağlıydı. Bu da cinsel istek ve güç ile olabilecekti. Sumerliler cinsel güce “kalbin suyu” demişlerdi.

İÖ 3000 yıllarında, Sumer düşünür ve din bilimcileri, Sumer'in önde gelen şehirlerinden Uruk'un baş tanrıçası olarak kabul ettikleri sevgi kaynağı, çekici ve fettan İnanna'yı kralları ile evlendirirlerse, onların verimlilik gücünün ülkelerine bolluk ve bereket getireceğini düşünmüşlerdir. Bunun için Sumer kral listesine göre, Uruk'un dördüncü kralı Dumuzi'yi Çoban Tanrısı yaparak Tanrıça İnanna ile evlenmek üzere seçmişlerdir. Bundan sonra Sumer'in şair ve ozanları bu konuyu, bazıları açık saçık olan yüzlerce satırlık şiirlerle anlatarak, çalgılar eşliğinde söyleterek dinlerinin önemli bir töresi haline getirmişlerdir.

...

Bu birleşmeyi, ülkenin **kralıyla** yüksek düzeydeki **bir rahibeyi** her yeni yılda büyük şenliklerle **evlendirerek sembolize etmişlerdir**. Törenlerde Tanrıça yerine geçen rahibe, Tanrı yerine geçen kralın birbirlerine söyleyecekleri sevgi, aşk, tutku dolu şiirler yazılmış, bunlar çeşitli çalgılar eşliğinde çalınmış, söylenmiştir.

4. G. Çağırğan'ın yazdıklarından⁸:

“Yaygın olan ve kabul edilen genel anlayış, ölmek ve dirilmek, üreme, bolluk bereket gibi ortak tarafları bulunan aşk ve savaş tanrıçası İnana ile çoban tanrı Dumuzi'nin, ülkenin o sene bolluk bereket içerisinde bulunması için senenin belirli bir zamanında bir araya gelmeleridir. Bu birleşmenin bilhassa III. Ur döneminde Dumuzi'yi sembolize eden **kralla** belki de İnanna'yı temsil eden mabedin **baş rahibesi** arasında **temsili ve fizikî olarak** meydana geldiğini ele geçen çivi yazılı metinlerden anlamaktayız.

⁸ Galip Çağırğan, “Mezopotamya'da Kutsal Evlilik”, *X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri IX/10a*, (1990): 1.

Kutsal evliliğin nerede yapıldığına gelince, şüphesiz burası İnanna'nın kült şehri ve kral listelerinden bildiğimiz üçüncü binlerin ilk yarısında kendisi Uruk'lu olmamasına rağmen Dumuzi'nin krallığını yaptığı Uruk şehridir. Fakat evliliğin bu dönemlerine âit elimize geçmiş hiçbir yazılı belge olmamakla beraber Post-Sumer çağındaki konuyla ilgili metinler bu dönemden önce kutsal evlikle ilgili, hiç olmazsa sözlü bir edebiyatın varlığını bize gösterir niteliktedir.

...

Dumuzi, Sumer-Babil panteonundaki asıl önemini İnanna ile yapmış olduğu evlilikten ve Sumerli mütefekkirlerce bu evlilik neticesi yer aldığı zannedilen olaylarla ilgili mitolojilerden almaktadır.

Kutsal evliliğin ne gibi safhalarda vuku bulduğu konusunda en bol filolojik malzeme III. Ur devri krallarından Şulgi dönemine âit olup bu metinlerde kutsal evliliğin bütün safhalarını görmek mümkündür. İnanna ile Dumuzi'nin birleşmesi sonucu yeni evli çiftin etrafı yeşilliklerle dolar ve evli çift ' hayat evi', ' kral evi' olarak tanımlanan bir yerde mutlu bir şekilde ikamet ederler.”

5. Y. Kılıç – H. H. Duymuş'un yazdıklarından⁹:

“Çoban Tanrısı Dummuzi, panteondaki asıl önemini Tanrıça İnanna ile yapmış olduğu evlilikten ve Sumerli mütefekkirlerce bu evlilik neticesi yer aldığı zannedilen olaylarla ilgili mitolojilerden almaktadır. Gerçekten, Sumer çağında Tanrıça İnanna ile Tanrı Dummuzi'nin **evliliği** sadece bolluk ve bereketi simgeleyen bir **semboldü** ve bunun bir “*kutsal evlilik*” olduğuna inanılıyordu. Tanrıçanın tanrı ile senenin belirli bir zamanında bir araya gelmesi, toplumda baharın gelişini kutlamaya, bolluk ve bereketin artmasını temenni etmeye yönelikti. Bu inanç ve düşünce sonraki dönemlerde de devam etmiş ve tanrıyı temsil eden kral ile tanrıçayı temsil eden “*baş rahibe*”nin birleşmesi **sembolik** olarak varlığını sürdürmüştür.

Bolluk ve bereketi getirmesiyle toplumun mutluluğunu temin ettiğine inanılan “*kutsal evlilik*” töreni, ilk kez Sumerler'de M.Ö. 3000'lerden daha erken bir dönemde gerçekleştirilmiş ve Mezopotamya toplumlarında yaklaşık 2000 yıl boyunca her yıl tapınaklarda sembolik olarak yeniden canlandırılmıştır. M.Ö. I. Binyıla gelindiğinde ise, farklı bir uygulama şekli ile “*kutsal evlilik*”in, yapıldığı anlaşılmaktadır. **Burada tanrı ve tanrıca heykelleri bir araya getirilmek suretiyle aynı amac gerçekleştirilmeye**

⁹ Yusuf Kılıç ve Hanım Hande Duymuş, “Eski Mezopotamya’da Din Kadınları (Rahibeler)”, TSA 13, sy. 1, (2009): 160 vd.

çalışılmıştır. Buna göre heykeller önce süslenmiş sonra da bütün bir geceyi bir arada geçirecekleri özel bir odaya götürülmüşlerdir¹⁰.

Bununla birlikte, kuraklık ve verimsizlik, tanrının ölümü olarak algılanmış buna karşın bolluk ve bereketin gelmesi için “*kutsal evlilik*” çoğu defa zorunlu bir uygulama olarak görülmüştür. Bu inanç sistemi, zaman içerisinde bir gelenek halini alarak Mezopotamya’nın dışına taşmış özellikle Yunan ve Roma dünyasına da sirayet ederek; Attis, Adonis, Baal, Osiris vb. tanrıların varlığında sembolleşerek diğer toplumlarda da yaşamaya devam etmiştir.”

6. S. Akkuş-Mutlu’nun yıllık törenler hakkında yazdıklarından¹¹:

“Bütün kutlamalar içerisinde en önemlisi Aşk Tanrıçası İnanna ile Çoban Tanrısı Dumuzi’nin **evlenme** törenidir. Bu “**kutsal evlilik âyini**” ilk olarak M.Ö. III. Binyılda Sumerlilerin önemli bir yerleşim yeri olan Uruk şehrinde gerçekleştirildi.

M.Ö. III. Binyılın başlarında Sumer’deki önemli kentlerden Uruk şehrinin hükümdarı olan Dumuzi, hem yaşadığı dönemde hem de sonraki kuşaklar üzerinde derin izler bırakmıştır. Uruk’un koruyucu tanrıçası İnanna ise Sumer tarihi boyunca aşk ve üretkenlikten sorumlu olarak görülüyordu. M.Ö. III. Binyılın ortalarına doğru ilgi çekici bir fikir ortaya çıktı. Tabletlerden öğrendiğimiz kadarıyla Sumer din adamları ve bilginleri Uruk şehrinin baş tanrıçası İnanna ile krallarını evlendirirlerse ülkelerine bolluk ve bereketin geleceğine inanmışlardı. Bu nedenle Uruk’un IV. kralı Dumuzi’yi tanrılaştırarak İnanna’ya eş olarak seçmişlerdi. Sonraki dönemlerde Sumer şair ve ozanları bu evliliği şiirler ve şarkılarla anlatarak dinlerinin önemli bir kültü haline getirmişlerdi.

...

İnanna ile Dumuzi mitosunu bir “ritüel mitosu” olarak sınıflandırmak yanlış olmaz. Bu mitolojide anlatılanlar, sonraları Sumerliler tarafından insan neslinin çoğalması, ekinlerin bol ve bereketli olması için kutsal evlilik ritüellerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bununla birlikte Mezopotamya’da Sumerlilerden önce yaşayan toplumlar vardı ve bu toplumlar da baharın gelişini kutlamışlardı. Zira arkeolojik bulgular insanoğlunun tarih öncesi dönemlerde de törenler düzenlediklerini kanıtlamaktadır.

¹⁰ Jean Bottéro, *Mezopotamya, Yazı, Akıl ve Tanrılar*, çev. M. Emin Özcan - Ayten Er, İstanbul: Dost Kitabevi, 2003, 252.

¹¹ Suzan Akkuş-Mutlu, “Eski Mezopotamya’da Bayramlar”, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, 26-30.

İnsanın yaşamını devam ettirebilmesi için su, toprak ve bitkiye ihtiyacı vardır. İnsanın varoluşundan itibaren bu maddelere verilen önem nedeniyle doğanın mevsimlere göre değişimi mitolojinin konusu olmuştur. Kış sonunda doğanın yeniden canlanmasını sağlamak için çeşitli törenler düzenlemişler ve bunlar için tapınaklar yapmışlardır. Bu inancı Sumerlilerin Dumuzi ve İnanna mitosunda da görmekteyiz. Dumuzi'nin bahar ayında yeryüzüne çıkararak İnanna ile birleşmesi sonucu her tarafa bolluk ve bereket geldiğine inanan Sumerliler bu günü yeni yılın başlangıcı olarak kabul etmişlerdir.

Sumerliler Yeni Yıl Bayramı'na á-ki-ti adını veriyorlardı. Bu kutlamalar Sumer-Akad sentezi içinde de yer aldı. Sumer medeniyetinin temel kavramlarını alarak sahiplenen Sami kavimlerinin ardından bölgeye gelen kavimler Mezopotamya'da kutlanan bu Yeni Yıl Bayramı'nı benimseyip kutladılar.”

Tapınağın içerisinde yapılan törenlerde **tanrıların heykelleri gibi**; tapındaki din görevlileri ve krallar da yıkanır, yağlanır, giyinir, süslenirdi. Kral tacını takar ve tören tanrının huzurunda başlardı. Dahası Yeni Yıl töreni boyunca metinler okunurdu. Tapınaklar, sosyal düzen, şehirler, kozmosun kuruluşu ve yaratılış bir baş tanrı tarafından yönetilen dünyevi bir savaş dramatik bir şekilde tasvir edilirdi. Kutsal evlilik töreni de bu zamanda yapılırdı. Tanrıçanın giyimi Enki tarafından Nisaba'nın kutsanmasında tasvir edilirdi.”

7. J. Stuckey'nin kutsal evlenme ile ilgili yazdıklarından¹²:

“Kutsal Evlilik”, eski doğu Akdeniz'de iki bin yıldan uzun bir süre "neşeli ve coşkulu bir şekilde" kutlanmıştı. "**Kutsal Evlilik**", Zeus ve Hera'nın evliliği ile ilgili olan Klasik Yunan *hieros gamos* ifadesini karşılar, ancak Klasikçiler, özellikle ritüel tarafından işaretlendiğinde, terimi diğer tanrılar veya tanrılar ve insanlar arasındaki ilişkiler için kullandılar. The Golden Bough'un yazarı Sir James Frazer (1854-1941), doğurganlıkla/bereketle bağlantılı "efsanevi ve ritüel cinsel eylemler" anlamındaki terimi genişletti.

Her ne kadar eski Mezopotamya için, terim "iki tanrının ya da bir insanın ve bir tanrının **evliliğinin ritüel** olarak yürürlüğe girmesi" anlamını işaret etse de, taraflar tanrı olarak anlaşıldı: özellikle İnanna-İştâr ve Dumuzi-Temmuz. Tarihi zamanlarda, asıl amaç “kral ve ülkesi için iyi bir kader/gelecek kararlaştırmak” idi. Bununla beraber,

¹² Johanna Stuckey, “Inanna and the "Sacred Marriage"”, *Imbolc*, Vol 4-2 (2005) <http://www.matrifocus.com/IMB05/spotlight.htm>, (20.06.2019):

daha sonra speküle edeceğim gibi, ilk rahipler, aslında, çok farklı bir işlevi olan bu ayini menfaatleri için kendilerine mal etmiş olabilirlerdi.

Mevcut ilahilerden, ritüelde olanları bir araya getirebiliriz. İlk olarak, Dumuzi ve onun maiyeti onun (İnanna'nın) tapınağına doğru yönelirken İnanna yıkandı, parfümlendi ve süslendi. Ünlü Uruk vazosu bu alayı temsil edebilir. Bu süre zarfında, tapınak personeli, çoğu mevcut olan aşk şarkıları söylediler. Muhteşem İnanna, Uruk vazosundaki (İnanna'nın) mühür/imza standartlarıyla/sembolleriyle (kapıdikmeleri) kuşatılan kapıdaki Dumuzi'yi selamladı ve (Dumuzi İnanna'ya) orada görkemli hediyeler sundu. Daha sonra, yalnızca cinsel birlikteliğin tamamlanmasından sonra bazan taç giydirme programı gerçekleştiyse de, çift kendilerini tahtlara oturtular.

Tanrılar, baharatlarla mis kokulu ve pahalı perdelerle süslenmiş bir odaya girdi. Bu vesileyle yapılan bir tören yatağında uzanırken cinsel ilişkide bulunmuşlardır. Daha sonra, sevgilisi tarafından memnun edilen ve onu memnun eden İnanna, onun için uzun ömür ve egemenlik, toprağın doğurganlığı ve refahını emretti. Ayrıca İnanna kendisine (Dumuzi'ye) yüzük, âsâ ve çizgi? ile kraliyet gücünün amblemlerini de sunmuş olabilir. Ayin bitti, insanlar (bu töreni) dev bir festivalde kutladılar.

Ritüelin en eski "ayrıntılı doğrudan kanıt", Ur'un Kralı Şulgi (2095-2048) dönemine aittir, ancak "İnanna'nın sevgilisi" adlı 2700'lerde Uruk'ta hüküm süren ilk yönetici, ritüel'in o zamana kadar bulunduğu dair bir ipucu olmuştur.

Ritüelin gerçekten meydana geldiğini nasıl bilebiliriz? Bazıları bu soruyu kanıtların yetersizliğini göz önüne alarak "tartışmalı" olarak nitelendiriyor. Ne zaman ve ne sıklıkta gerçekleştiği de tartışmalıdır. Bununla birlikte, bazı şiirler ritüeli ayrıntılı olarak tanımladığından ve bazı ayrıntıların "kraliyet yazıtları, ekonomik metinler, vb." gibi "önemli ve güvenilir kanıtlar"ın ile desteklemesi ile, Sümerlilerin "**Kutsal Evliliği**" kutladıklarını varsayabiliriz.

Katılımcılar gerçekten cinsel ilişkide bulundu mu? Yine, konu tartışmalıdır, bazı âlimler yaptıklarını iddia eder, bazıları da eylemin "tamamen sembolik" olduğunu söyler.

Tarım toplumu olan Sümerliler metaforik/mecazi olarak toprağın sürülmesini cinsel ilişki ile eşitlediler. Dolayısıyla, bedeni ekilebilir topraklarla özdeşleşmiş olan "Dünyadaki Tanrıça" İnanna'nın, en azından potansiyel olarak verimli olana kadar toprağın verimliliğini sağlayamayacağı teorisini vermek makul görünüyor. Bu nedenle, "Kutsal Evlilik" metnindeki *nin-dingir*'in / *entu*'nun İnanna olarak algılanması

tamamlayıcı olabilirdi, çünkü toprak gibi, verimli olması ve Sumer'e doğurganlık ve refah getirmesi için "sürülmüş" olması gerektiğini düşünüyorum.

Muhtemelen, o zaman, "Kutsal Evlilik" ayini başlangıçta hiç kral yapımı ile değil, "tanrıça yapımı", belki de "aktivasyonu" ile ilgiliydi; "Dünyadaki Tanrıça"yı verimli kılmak için bir ayindi. Bu amaçla, tören, *entu*-tayin edilmiş ile bir tapınak rahibinin arasındaki ritüel çiftleşmeyi gerektirdi, çünkü Mezopotamyalılar için, cennetteki gibi, dünyadaki doğurganlık, erkek ve dişi birlikteliğinden doğdu.

Ritüel, rahibeyi İnanna olarak tasdik etmiş - kalıcı olarak – ve, kısa bir süre için rahip, ilahi bir sevgiliyi cisimlendirmiş olmalı kanaatindeyim. Bununla birlikte, bir tanrıyı somutlaştırmak, yalnızca geçici olarak olsa bile, onu ayrı olarak belirleyecekti: bir süredir o bir tanrıydı!

Bir noktada, bir rahip, tanrıçanın sevgilisini cisimlendirmeye devam etmenin, toplumdaki gücü elde etmek için rolün karizmasını kullanma avantajını görmüş olabilir. Nitekim o ilk *en* olabilirdi!

Kramer'e göre, "Kutsal Evlilik", Sümerlilerin Dumuzi'yi onunla ilişkilendirmesinden önce birkaç kuşak boyunca kutlanıyordu (1969: 57-8). Dahası, Dumuzi, Sümer "Kral Listesi" nde Uruk'un ilk dönemlerinde bir *en* olarak ortaya çıkar. Krallığın geçerliliği için çiftleşme ritüelini bu şekilde ayarlayan Dumuzi olabilir mi? *En* olarak, tapınak kompleksi ve mülklerinin ana idari memuru olmalıydı, gerçekte kentin yöneticisi. Muhtemelen ayrıca yetenekli bir general, kentin ihtiyacındaki askeri faaliyetlerle rolünün önemini yavaşça arttırabilirdi. Bununla birlikte, İnanna ile olan ilişkisini sürdürmenin ve bu bağlantıyı belirtmek için *en* unvanını muhafaza etmenin öneminin farkındaydı.

Başarılı erkek *en*'ler, şimdi belki de aynı zamanda lugal "büyük adam" unvanını kullanarak, yavaş yavaş kendi başlarına kral olana kadar aynı şeyi yapabiliyorlardı. Steinkeller'in, "en'lik, görünüşte Sümer krallığının orijinal şekliydi" düşüncesi bu teoriyi desteklemektedir (1999: 112). Bununla birlikte, daha sonra çok sayıdaki Mezopotamya kralının yaptığı gibi, erken dönem *en / lugal*'leri hâlâ krallıklarını doğrulamak/kuvvetlendirmek için İnanna ile ilişkilerine güvenmek zorunda kalacaklardı. Sonunda Mezopotamya kralları bir *entu* veya "Kutsal Evlilik" ayinine atıfta bulunmadan hükmetmelerine rağmen, çoğu İnanna veya (Akadca) karşılığı İstar'ın "sevgilisini" veya "eşini" şekillendirmeye/temsil etmeye devam etti.

Gördüğümüz gibi, Mary Wakeman "Kutsal Evliliğin" erkeklerin iktidarı kullanmalarına yönelik dini yaptırımlar sağlamak için Uruk'un başlarında ortaya çıktığını savunuyor. Her ne kadar bu açıklama giderek daha erkek egemen bir kentin ritüelden nasıl faydalanabileceğine ışık tutsa da, kentin neden bu azınlığı daha az güçlendiren başka birini geliştirmek yerine bu özel töreni kullanması gerektiğini açıklamıyor. Gerçekten de ritüelin kökeni ile de konuşmuyor. Bununla birlikte, "Kutsal Evliliğin", (İnanna'nın) topraklarının verimliliğini sağlamak için bir *nin-dingir/entu*'yu harekete geçirme ritüeli olduğunu varsaymıştım. Bu öneri yalnızca "Kutsal Evliliğin" *entu*'ların atamasıyla ilişkilendirilmesine ilişkin tarihsel olarak onaylanmış referansları açıklamaz, aynı zamanda ritüeldeki güçlü doğurganlık öğelerini aydınlatır.

Dini geleneğin dokunulmazlığı, giderek daha erkek egemen bir toplumun neden kendi amaçlarına ulaşmak için onurlu bir ritüeli kullanmaya devam etmek zorunda kaldığını açıklayacaktır; ritüel neden bu kadar uzun süre hayatta kaldı; ve neden, *entu* arşiv metinlerinden kaybolduktan sonra bile, Mezopotamya'nın çoğu kralı kendilerini "İnanna-İştâr'ın eşi / sevgilisi" olarak adlandırmaya devam etti."

Aynı metinler ayrı ayrı uzmanlar tarafından ele alınarak konu hakkında farklı açıklama ve değerlendirmeler yapılmıştır. Gelineen noktada ibare ile ilgili olan kelimeler ve bu kelimelerin kimler tarafından niçin kullanıldığı hakkında değerlendirme yapma gereğini zorunlu kılmıştır.

D. İbare ile İlgili Kelimeler ve Yorumlanmaları

İbarenin karşılığı olan kelimelere geçmeden önce genel bir fikir vermesi için kelimeler hakkında görüş belirten uzmanların açıklamalarına da kısaca değinelim:

"Tanrıça İnanna ile Dumuzi'nin birleşmesini sembolik olarak kralla gerçekleştiren bir "baş rahibe"nin etrafında toplanmış olan bu din kadınlarının her biri farklı görevler üstlenmişlerdi. Günümüzde bu din kadınları için kullanılan "kutsal fahişe" deyimini, tarihî gerçeklerle uyuşmadığı gibi haksız bir yakıştırma kalmaktadır. Zira bazıları evlenip çocuk sahibi olabilen ve vasiyetnamelerde varis olarak öne çıkan bu kadınların aynı zamanda fahişelik yapmaları akla pek yatkın gelmemektedir.

Bütün bunlara rağmen, sadece qadištum adı verilen rahibelerin "kutsal evlilik" törenine katıldığı anlaşılmakta, diğer sınıf rahibelerle ilgili böyle bir bilgiye rastlanılmamakta ve diğer rahibeler için farklı ideogramlar kullanılmaktadır. Diğer taraftan, her tarihî olay, ortaya çıktığı döneme ve o dönemin şartları çerçevesinde şekillenen düşünce sistemine göre değerlendirilmelidir. Dolayısıyla, bu tür bir kutsal

birleşme, bolluk ve bereketin artması, kuraklık ve verimsizliğin ülkeyi terk etmesi inancıyla sembolik olarak gerçekleştirilmiştir.”¹³

Šamhatu ve kezertu:

CAD Š/I s. 311 vd.da, *šamhatu* için genel olarak “bir fahişe, tapınakla ilişkili bir kadın” açıklaması yapıldıktan sonra a)’da İnanna’nın *kezertu*, *šamhatu* ve *harīmtu* kadınları ile birlikte anıldığını ya da bu sıfatlarla da nitelendirildiğini ortaya koyan metnin ilgili satırları ve tercümesi şu şekilde verilmiştir: *uptahhir Ištar ke-zre-ti SAL šam-ha-a-ti u harīmāti* “İštar, k.-kadınlarını, š-kadınlarını ve fahişeleri birleştirdi/topladı” Gilg VI 166. Konunun uzmanlarından biri tarafından¹⁴ iki satır ve satır numaraları farklı olarak ele alınan metin¹⁵⁸ *up-tah-hi-ir d ištār ke-ez-re-e-ti f šam-ha-a-ti u f harīmāti*(kar.kid)^{meş 159} *ina muhhi(ugu) i-mit-ti alê(gu₄.an.na) bi-ki-ta iš-kun* şeklinde verilmiş ve “İštar, (kendisiyle) Göğün Boğası’nın mateminde birleşmeleri için h., k. ve š.-fahişelerini topladı.” diye tercüme edilmiştir. Henshaw¹⁵ Gilgameş Destanı VII iii 35vd.da Šamhat’ın Enkidu’ya ritüelde sıklıkla kullanılan bir çeşit kaliteli birayı ifade eden *kurunnu* verdiğini ilave ve Šamhat’ın, *harīmtu* nitelemesiyle kültle bağlantısının açık olduğuna işaret eder. Gilgameş Destanı’nın I. tabletinin 140. satırında da konu ile ilgili bir ifade bulunmaktadır. Destanın tamamını ele alan bir kitapta¹⁶, söz konusu satır: “[Git oğlum, fahişe Šamhat’ı beraberinde] götür” şeklinde, CAD Š/I s. 311vd.da *šamhatu* kelimesi ile ilgili c2’’de yapılan açıklamada ise “fahişe Šamhat’ı yanına al” şeklinde tercüme edilmiştir. Transkripsiyonun verilmediği ve Ninive versiyonunun ele alındığı destanın 136. satırı için (yukarıda verilen yerlerdeki 140. satıra karşılıktır) bir diğer kitapta¹⁷ ise: “Aşk tapınağının yosması ile birlikte git oraya” şeklinde bir tercüme söz konusudur. Metinde tapınak kelimesi bulunmamasına rağmen, diğer metinlerdeki yorumları buraya uyarlamak ya da cümledeki diğer kelimelere kendi yüklediği anlamı vermek üzere, yazarın metni bu şekilde tercüme etmeyi tercih ettiğini ifade edebiliriz.

CAD Š/I s. 311 vd.da c)’de ise Gilgameş Destanı’nda “fahişenin adı olarak” tahsisi yapıldıktan sonra üç metin ve bunların tercümesi şöyle verilmiştir, 1’de: *illak [d Enkidu ina pani] u Ša-am-ka-at [wa]rkišu* “Enkidu önde yürüdü ve Š. onun

¹³ Kılıç ve Duymuş, “Eski Mezopotamya’da”, 175.

¹⁴ George, *The Babylonian Gilgamesh Epic*, 628 vd.

¹⁵ Henshaw, *Female & Male the Cultic Personnel*, 215 vd.

¹⁶ George, *The Babylonian Gilgamesh Epic*, 546 vd.

¹⁷ Jean Bottéro, *Gilgameş Destanı, Ölmek İstemeyen Büyük İnsan*, çev. Orhan Suda, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006, 73.

arkasında”, *izzakkaram ana harīmtim Ša-am-ka-at ukkiši awīlam* “o *harīmtu*’ya söyler: Š., adamı buraya getir” ve 2’de: *ittika harīmtu fŠamhat urūma* “fahişe Š.’ı seninle al”.

CAD Š/I’de kelimenin türetildiği *šamāhu* fiili için “güzellik veya boy/endam itibarıyla olağanüstü hâle gelmek, gelişmek, büyümek, ilerlemek” karşılıkları verilmiş, Enūma Eliş Destanı, I. tabletin 87. satırında Marduk’u tanımlamak için statif hâlde fiil olarak da kullanılmıştır: CAD Š/I 289’da *šamāhu* 2b’de ve CAD N/I 28’de *nabnītu* 4a’da verilen *šam-hat nab-nit*(var. *ni*)-*su šarrir nīši īnīšu* ifadesi, lügatlerde, “Onun boyu olağanüstüdür, onun bakışı dehşet vericidir.”, Lambert tarafından ele alınan kitapta¹⁸ ise “Onun şekli iyi gelişmiş idi, gözlerinin bakışı göz kamaştırıcıydı.” şeklinde tercüme edilmiştir. CAD’de *šamāhu* fiiline verilen yukarıda belirttiğimiz anlamların yanında, *nabnītu*’nun, Marduk için kullanılan “şekil, vücut, boy, endam” karşılıkları, *šamhatu*’nun iddia edildiği gibi fahişe kelimesine karşılık gelmediğini ya da en azından bu durumun geçtiği her metinde söz konusu olmadığını göstermektedir. Nitekim yukarıdaki paragrafta *harīmtu* ile birlikte geçmesi ve ona fahişe anlamı verilmesi sebebiyle şahıs adı olarak alınmıştır. Ancak şüphesiz o da tartışmaya açık bir değerlendirmedir.

CAD H s. 101’de *harīmtu* kelimesi ile ilgili (a)’da verilen metin ise şu şekilde değerlendirilmiştir: *Uruk ... āl kezrēti šamhātu u ha-rim-a-t[i] ša Istar mutu ītirušinātima imnū qāušš[a(?)]* “Eşlerini Istar’ın götürdüğü ve teslim aldığı *kezertu*-kadınlarının, *šamhatu*-kadınlarının ve *harīmtu*-kadınlarının şehri Uruk” (BA 2 479 ii 6, Irra).

Assante, kelimeler ile ilgili olarak şu açıklamaları¹⁹ yapmaktadır:

“Özetle, *kezertu* ve *šamhatu*’nun cinsel yaşamına dair hiçbir kayıt yoktur. *Kezertu*’ların bazılarının evli olduğu belgelenmesine rağmen, bir kimse genellikle bekâr oldukları sonucuna varabilir. *Kezertu* ve *šamhatu*’nun *harīmtu* ile ilişkilendirilip ilişkilendirilmeyeceği, onların yalnızca tek kişilik statülerinden dolayı belirsizdir. Istar’ın bu üç kadın kategorisine Erra ve Gilgameş Destanlarında özel ilgi gösterdiği²⁰ doğru olsa da, bu onların fahişe olduğu anlamına gelmez. Tanrıçanın kendisi bazen bir *harīmtu* olduğundan - nadir, Mezopotamya panteonunda tekil bir oluşum olmasa bile - onu popüler veya edebi hayal gücündeki ölümcül bekâr kadınlarla tanımlamak oldukça

¹⁸ W. G. Lambert, *Babylonian Creation Myths*, Mesopotamian Civilizations 16, Winona Lake, IN: Eisenbrauns, 2013, 54 vd.

¹⁹ Julia Assante, “The *kar.kid/[kh]arīmtu*, Prostitute or Single Woman? A Reconsideration of the Evidence”, *Ugarit-Forschungen* 30, (1998): 43.

²⁰ Yukarıda söz konusu destanlardaki ifadeleri kaydetmiş bulunuyoruz.

anlaşılır. Son olarak, iki kelimenin başka bir şehrin değil, sadece Uruk'un kadınlarına gönderme yaptığı unutulmamalıdır.”

CAD K 314 vd.da *kezertu* için “fahişe” karşılığı verilmiş, (lit. Kıvrıkcık saçlı kadın, bir statünün özelliği olan saç şekli). Sumercesi için SAL.SUHUR.LÁ karşılığı belirtilmiştir.

Kezēru fiilinin “(saçı) bukle yapmak, kıvrırmak” anlamında olduğunun belirtildiği CAD K s. 316'daki ilgili örnek metinlerin sonundaki açıklamada özel statüdeki erkeklerin ve kadınların saçlarını bukleler halinde tuttukları, *kezertu*'nun, Eski Babil'de İstar'ın koruması altındaki kadın sınıfının üyelerini kastettiği ve sıklıkla *harīmtu*-kadınları ile birlikte geçtiği ifade edilmektedir. Kelimenin ayrıca insan saçının tabii hâlini göstermesi gerektiği de ifade edilmektedir.

Harīmtu:

CAD H 101'de kaydedilen *harīmtu* kelimesi “fahişe” anlamında verilmiş ve Eski Babil'de geçtiği ve (SAL.)KAR.KID Sumerogramı ile yazıldığı da belirtilmiştir.

Bottéro Gilgameş Destanı'nın I. tabletinin 188-192. satırlarını kitabının 76-77. sayfalarında şu şekilde tercüme etmiştir²¹: “Şöyle dedi Enkidu Yosma'ya: ‘Gel gidelim, götür beni Anu ile İstar'ın kutsal tapınağı'na. (En) yiğitleri bile alt eden bir boğa gibi güçlü Gilgameş'in (yaşadığı) yere’.” Bu tercümeden *harīmtu* için “yosma” karşılığı kullanıldığı tahmin edilebilir. Ancak *šamhatu* için herhangi bir anlam verilmemiş, belki de o kelime her ikisini karşılamak üzere kullanılmıştır. Jackson ise ilgili satırları şu şekilde tercüme etmiştir²²: “O güzel aşkından şuydu tek ricası: ‘Lütfen benimle gel ve aşkım ol Anu'yla İstar'ın yaşadığı, her büyük kral gibi sürüsüne hükmeden Gilgameş'i göreceğimiz o kusursuz konakta.” Bu çeviride kelimeye ne “fahişe” ne de “yosma” karşılığı verilmemiş, “aşk” ya da “âşık” anlamı tercih edilmiştir.

Dahası Kramer, Çığ'ın tercüme ettiği kitabında²³, söz konusu kadın için “Uruktan seçilen bir kadın” demektedir ve onu mabetle irtibatlı görmediği gibi, ona ibâredeki nitelemeyi de atfetmemektedir.

İnanna'nın ben fahişeyim dediği yerlerde “*harīmtu*” geçmektedir. Cümle içerisinde İstar geçmemekte fakat metnin tanrıçayla ilgili olmasından “ben” ile İnanna'nın ifade edildiği düşünülmektedir. Nitekim CAD H s. 101'de iki dilli metinlerin verildiği kısımda: [kar].kid mu.lu.mu.zu me.e ši.in.ga.mèn : ha-ri-im-tum rā'imtum

²¹ Jean Bottéro, *Gilgameş Destanı*, 76.

²² D. P. Jackson *Gilgameş Destanı*, çev. Ahmet Antmen, İstanbul: Arkadaş Yayınevi, 2005, 9-10.

²³ Kramer, *Tarih Sumer'de*, 160.

anāku[ma] “Ben (İştar) seven bir *h.*'yum” (Sum. “Ben gerçekten penisi bilen bir fahişeyim” açıklama olarak varyantına dikkat ediniz *ka.ar.ni.zu : řar-ra-qí-tum* “bir kadın hırsız” SBH p. 106: 51 ff.

İbâre ile nitelendirilen kelimelerden *harĩmtu* için şu açıklamalar yapılmıřtır²⁴: “Kar.kid/*harĩmtu* hakkındaki bu yazı, Mezopotamya bekar/yalnız yaşayan kadını yalnızca fahişe söylemi içinde belirleyen ısrarcı 19. yüzyıl düşüncelerinden kurtarmaya çalıştı. Her ne kadar birçok soru cevapsız kalsa da, az bir kısmı kesin olan bir takım öneriler yapılabilir. Kesinlikle, kar.kid/*harĩmtu* profesyonel bir kategori/sınıf değil yasal bir sınıflandırmaydı. Artık onun yasal statüsünde iki ana belirleyici olduğu aynı derecede belli: Yasal statü elde ettiği yaşa geldiğinde o, ne bir adamın kızıydı ne de karısı. *Harĩmũtu*'nun doğasında var olan toplumsal anlam, genellikle zaman içinde değeri azalarak bölgeden bölgeye ve bir dönemden diğerine değişmiştir.

Bir kadının *harĩmtu* olması yolunda bir miktar katılık vardı. Bir erkeğin kızı olarak, evlenmeden önce babasının veya erkek atalarının evini terk etmek suretiyle *harĩmtu* olabilirdi. Ayrıca, yaşı elverişli olduğunda babası olmayan, ölmüş olan, bilinmeyen ya da babası onu bir erkek tarafından işletilen bir evde yaşamayan bir kadına evlatlık olarak veren evlenmemiş bir kadın, *harĩmtu* statüsü ile tanımlanırdı.

İştar'ın *harĩmtu* ve *şamhat* ile beraber geçtięi²⁵ tercümesini yukarıda verdiğimiz Gilgameş Destanı'nın aşağıda transkripsiyon ve tercümesi aktarılan I tabletin 215-218. satırlarında *harĩmtu*'nun, İştar ve kült ile bağlantılı olduğu anlařılmaktadır²⁶:

215 ^d*en-ki-dũ a-na řá-ři-ma izakkara(mu)^{ra} ana ^fha-rim-[t]i*

216 *al-ki ^fřam-hat qí-ri-i[n-n]i ia-a-ři*

217 *a-na bĩti(é) el-lim qud-du-ři mu-řab ^da-nim ^di-ř-tar*

218 *a-řar ^dGIř-gim-mař git-ma-lu e-mu-qí*

“Enkidu fahişeyle konuştu: ‘Gel, şamhat, beni yanına al. Anu ve İştar'ın kutsal ikametgâhı olan kutsal tapınağa, Gilgameş'in güç bakımından mükemmel olduğu yere.’”

şamhatu kelimesi için de fahiře²⁷ anlamı verilmesine rağmen gerek bu makalede gerekse aşağıda verilen metinde ve ifadeyi ele alan diğer çalışmalarda özel bir isim gibi değerlendirilmesi, açıklanması gereken bir durumdur. Acaba *şamhatu* ve *harĩmtu* ikisi birden bir tek nitelemeyi mi ifade etmekteydi?

²⁴ Assante, “Prostitute or Single Woman?”, 82.

²⁵ Silver, “Temple/Sacred Prostitution”, 638.

²⁶ George, *The Babylonian Gilgamesh Epic*, 551.

²⁷ Silver, “Temple/Sacred Prostitution”, 637 (B.1.i.).

Gilgameş Destanı'nda yukarıda verdiğimiz bir metin hariç, transkripsiyonlarını da verdiğimiz diğer metinlerde söz konusu kadının mabetle ilgisi olmadığı açıktır. İlk metindeki ifadeninse, kutsal evlenme metinlerinde temsili olarak kaydedilen unsurları - tanrıça, kutsallık verilmiş kral ve kutsal bir amaç olarak bolluk ve bereketin hedeflenmesi için tapınakta yapılan kutsal evlilik töreni- dikkate alarak karşılaştırma yapıldığı şeklinde açıklayabiliriz. Uzmanların çoğunun temsili olduğunu kabul ettikleri bir anlatımla kıyaslanan bu metindeki ifadelerin de temsili olduğunu düşünmek gerekir.

Qadištu:

Çığ²⁸, Tevrat'ta geçen qadeşah ile qadištu arasında bağlantı kurar, “kutsal kadın” veya “adanmış kadın” anlamına geldiğini belirttikten sonra “kült fahişesi” karşılığında olması gerektiğini belirtmiş ancak hangi gerekçelerle kelimeye bu anlamı verdiğini veya verenlere iştirak ettiğini açıklamamıştır.

CAD Q cildinin 48. sayfasında Sumerce *nu.gig*, Akadca *qadištum* kelimesi hakkında şunlar kaydedilmiştir: “Eski Babil referanslara göre, mülk ve çocuk sahibi olabilmekte ve evlenebilmektedir. Sütanne olarak hizmet ettiği, Adad ve Annunitu adlı tanrı(ça)lara kendini adanmış kadın olarak nitelenir. **Onun fahişe olduğuna dair bir delil yoktur.** Ebeliğinin zikredilmesinin yanı sıra Sumer metinlerinde bereket ve çocuk doğumunda rol oynadığı görülür.”

Qadištum'ların statü ve fonksiyonları zaman ve mekâna göre değişiklik göstermektedir. Ebe, doğum esnasında kadınların ihtiyaç duydukları fizikî yardımı yaparken, *qadištum*'lar manevî ve dinî bir fonksiyon üstlenmiş olabilirler. Çocuklardan kötülükleri uzaklaştırmak için görev yaptığı, sütanne olarak vazife aldığı, dini törenlerde yer aldığı da bilinmektedir. Sumerogramı olan *nu.gig*'in başta İnanna, bazı ilah(e)ler için de kullanılması bu insanların ayrıcalıklı yerini göstermektedir. Belki bu sebeple İnanna ile karıştırılır ya da karşılaştırılır. J. Cooper, *qadištum*'ların tanrıça İnanna'nın yerine geçerek kral ile birlikte kutsal evliliği gerçekleştirenler olduğunu söylemektedir.²⁹

Qadištum'ların fahişelik yapmadıkları bilinmesine, CAD'de fahişe olduklarına dair herhangi bir delil olmadığı belirtilmesine ve Çığ tarafından Tevrat'taki qadeşah kelimesi ile karşılaştırılarak “kutsal kadın” ya da “adanmış kadın” karşılığına geldiği belirtilmesine rağmen yine aynı yazar tarafından bir adım daha ileri gidilerek

²⁸ Muazzez İlmiye Çığ, *Bereket Kültü ve Mabet Fahişeliği*, Kaynak Yayınları, 2006b, 80.

²⁹ Kılıç ve Duymuş, “Eski Mezopotamya'da”, 172 vd.

tapınaklarda kutsal amaçlarla erkeklerle beraber olan “kült fahişesi” olarak tanımlanması akademik, gerçekçi ve iyi niyetli bir değerlendirme değildir.

E. İbâreyi Kullanılmasının Gerekçeleri

İbâre, yeni yıl kutlamaları hakkındaki metinlerin İnanna ya da onunla özdeşleştirilen karakterler ile ilgili kısımları için günümüzün bazı araştırmacıları tarafından kullanılmıştır. Bu hususta yukarıda aktardığımız gibi en eski belgede tanrı ve tanrıçanın söz konusu olması ayrıca bolluk ve bereketin temininin amaçlanması, kutsallık izafe edilen bu anlatımlarda İnanna için ibârenin kullanılmasına sebep olmuştur.

Sembolik olduğu belli olan ya da bir uzmanların önemli bir kısmının öyle olduğunu kabul ettiği bir ritüeldeki tanrıça ya da onu temsil ettiği düşünülen kadın figür için “kutsal fahişe” karşılığını verdikten sonra, bunların tapınaklarda genel kadın görevi yaptığı iddiası gerçeği yansıtmamaktadır. Bazı kutsal evlilik töreni metinlerindeki anlatımların, diğer kültürlerle karşılaştırılıp yorumlanması ve zorlamayla, böyle bir değerlendirmeye elverişli olduğunu düşünmekle beraber konu ile ilgili olarak şu açıklamaları dikkatlere sunmakta fayda görüyoruz³⁰:

“1941'de Beatrice Brooks, “[Mezopotamya ve Suriye-Kenan] nüfusunun kabul edilemez bir yüzdesi ya laik ya da bazı türden dini fahişeler olmalıydı” diye yazdı. O, "Kutsal, kült ya da tapınak fahişeleri" kavramını sorgulamadan kabul eden, ağırlıklı olarak erkek bilim adamlarının yazılarından sonuçlar çıkarıyordu, kadın tapınak görevlileri, tapınaklarına yapılan ödemeler karşılığında düzenli olarak cinsel ilişkide bulunmayı sürdürdüler. Mezopotamya'daki cinsellik ve aşk tanrıçası İnanna / İştâr'ın kadın adanmışları bu tür davranışların "doğrudan" şüphelisi idi. Yakın zamana kadar, birçok bilim adamı bu görüşü olmuş gibi kabul etti ve bazıları hâlâ ediyor.

On dokuzuncu yüzyılda, uzmanlar Mezopotamya'nın "saf ve ilkel cinsel özgürlük" yatağı olduğunu düşünüyorlardı. Golden Bough şöhretinin/rivayetinin Sir James Frazer'ı gibi o zamanki yeni antropoloji disiplininin üyeleri, okurlar için doğurganlık/bereket kültlerinin sefahet/seks ayinlerinin zevk verici tanımlarını sahneleyerek konuyu daha da kötüleştirdiler. Sonuç, bilginler arasında yer alan bir doğurganlık / bereket kültü efsanesiydi. Neticede "kutsal fahişe" kavramından bir takım

³⁰ Stuckey, “Inanna and Sacred”, web: <http://www.matrifocus.com/IMB05/spotlight.htm>,(20..06.2019).

antik kaynaklar: İbranice Kitab-ı Mukaddes; daha sonra Herodot³¹ (yaklaşık M.Ö. 480-425), Strabo (yaklaşık M.Ö. 64-19) ve Lucian (yaklaşık M.S. 115-ca.200) gibi Yunan yazarlar; ve erken Hıristiyan kilise adamları sorumluydu. Onlar daha sonraki yazarları büyük ölçüde etkilediler.

...

Bu yüzden, tanrıçanın, kesinlikle bir "kült fahişesi" olmayan, gönüllü ve kendini adanmış bir dindar ve rahibe cesedi kullandığı için "Kutsal Evlilik" ayınının İnanna'sının gerçekten doğru bir şekilde adlandırıldığını keşfetmek beni şaşırtmazdı. Aksine, çok yüksek bir statüye sahip olacaktı ve tanrıça tarafından seçildiği için derinden saygı görüyordu. Son olarak, o zaman, ayin içindeki kadın katılımcının kimliği önemsizdir. O, İnanna idi! "Trajik olarak" diyor çağdaş bir bilgin, "bilim, antik çağda kadınların cinsel ilişki içermediği hiçbir kült rolünü hayal edemedikleri için bilginlerden acı çekti". Ancak, son bilginler rekoru kırmada çabuklar. Eski rahibeler ritüel cinsiyette yer alsalar bile, tapınakları için teklifler alsalar bile, fahişe değil, kendilerini tanrılarına ibadet etmeye adanmışlardır."

Çığ³²; N. Robert'in, "Batı Tarihinde Fahişeler" adlı kitabında, uygarlığın kadınlar eliyle başladığını, çocuk doğurmaları sebebiyle yaratıcı olarak tanımlandıklarını, böylece ilk ana tanrıça fikrinin ortaya çıktığını, kadınların yeryüzünde onun temsilcisi olduğunu, ilk tarım topluluğunun başlaması sonucu insanlar arasında bir din düşüncesinin geliştiğini, daha sonra avcılığın başlamasıyla erkeklerin güçlendiğini, bunun sonunda erkek tanrıların, onlara hizmet için de rahiplerin ortaya çıktığını, bunların kadınlar üzerinde baskı yaptığını ve o devirlerde fahişeliğin vücut bulduğunu söylediğini belirtmektedir. Gerek Çığ gerekse Robert'in hiçbir kutsal değer kaygısı taşımayan bir anlayışla ve elbette eldeki verileri söz konusu anlayışa uygun olarak izah etmek istedikleri anlaşılmaktadır.

Bütün Sumer metinleri gözden geçirildiğinde ve genel kültürün bütün unsurlarına göz atıldığında söz konusu iddiayı kabul etmek mümkün değildir. Nitekim M. Çığ bir makalesinde³³: "Sumer'de bekâret konusu önemli görünüyor. Sumer kanunlarının yazılı olduğu tabletler kırık ve okunamayan yerleri çok. Okunabilen iki

³¹ Çığ, *Bereket Kültü*, 78'de kaydedilen şu ifadeler tespitin ne kadar doğru olduğunu göstermektedir: Babil'de her kadının evlenmeden önce mabette bir erkekle yatmasının zorunlu olduğunu, bu yüzden evlenmek isteyen kadınların mabedin etrafında oturarak erkek beklediklerini güzel kadınların hemen bulunduğunu, çirkin kadınların ise uzun süre bulamadıklarını yazıyor.

³² Çığ, *Bereket Kültü*, 76.

³³ Çığ, *Tarih Sumer'de*, 21; Çığ, *Bereket Kültü*, 78.

madde bunu kanıtlıyor: Bunlardan birinde, bir kölenin zorla birkini bozan 5 şekel (tahminen 40 gram) gümüş vermek zorunda. Diğerinde dul olarak evlenen bir kadın, kocasından boşandığında kız olarak evlenen kadının alacağı tazminatın yarısını alabiliyor” demektedir³⁴. Bir toplumda bekârete bu kadar önem verilmesine³⁵, bu kadınların evlenebilmelerine ve mirastan pay alabilmelerine rağmen, mabet fahişesi oldukları, hele orada genel kadın olarak buldukları düşüncesi, normal ve makul bir yaklaşımın değil çok değişik işleyen ve iyi niyetli olmayan bir beynin açıklayabileceği durumdur.

Kralların kızlarını tapınağa vakfetmelerini dindarlıkları yanında belki aşağıdaki satırlarda verilen bilgilerde aramak gerekir.

“Sumerce’de *qadištum*’a mukabil *nu.gig* terimi kullanılmıştır. Bu terim yalnızca bir kadınlar sınıfını değil, aynı zamanda tanrıçalar İnana, Aruru/ Ninmah, Nana ja ve Ninisina’nın da unvanı olarak kullanılmıştır.

Sosyo-politik hiyerarşide *qadištum*ların statüsü hakkında ipucu veren en önemli arkeolojik malzeme ise, Ur’da ele geçen bir silindir mühür baskısıdır. Orada: “*nu-gig’in eşi, Kiş kralı Mesanepada*” ibaresi mevcuttur. J. Cooper, *qadištum*ların Tanrıça İnanna’nın yerine geçerek kral ile birlikte kutsal evliliği gerçekleştiren rahibeler olduğunu söylemektedir. Bu yorum akla yatkın gelmektedir. Zira, yukarıda da bahsedildiği üzere *nu.gig* aynı zamanda Tanrıça İnanna’nın unvanı idi.”³⁶

³⁴ Mebrure Tosun ve Kadriye Yalvaç, *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1975, 252.

³⁵ Çığ, “Sumer’de Kadın”, 54.

³⁶ Kılıç ve Duymuş, “Eski Mezopotamya’da”, 172 vd.

Tahliller ve Sonuçlar

Bu açıklamalardan sonra konu hakkında söylenmesi gerekenleri maddeler halinde şu şekilde ifade edebiliriz:

1. Her çivi yazılı metnin; Sumerlilerin, Asurluların ve Babillilerin uyguladıkları işlerin ve yaptıkları törenlerin yazıya geçirilmiş hâli olup olmadığı ve metindeki bilgilerin toplumun genel hayatını aksettirip aksettirmedeği araştırılmalıdır. Özellikle destan, mitoloji, şiir gibi metinlerin, modern çağlardaki örneklerinin bile bir sürü olağanüstü hikâyelerle ve hatta masallarla dolu olduğunu dikkate aldığımızda, bu hususta daha dikkatli olmak gerektiği açıktır.
2. Konu ile ilgili yazılan metinlerin tarihlendirilmesi ve o dönemdeki uygulamanın ne olduğunun doğru olarak tespit edilmesi gerekmektedir. Bir uygulama herhangi bir coğrafyada ya da zamanda söz konusu olduğunda onun bütün çivi yazısı kullanan coğrafyalara, kavimlere ve zamanlara yayıldığını ifade etmek etik ve akademik bir yaklaşım değildir. Özellikle İbrani ve Yunan yazarların ve tarihçilerin, orijinal belgelerin yeniden yazılmasında, aktarılmasında ya da yorumlanmasında onları nasıl tahrif ettikleri hususuna yukarıdaki açıklamalarda çok kısa da olsa temas ettik.
3. Bir kelimenin; aynı zaman ve mekânda, aynı zamanda farklı mekânlarda ve farklı zamanlarda aynı/farklı mekânlarda farklı anlamlara sahip olması, dikkate alınmalıdır. Yakın bir geçmişte eski cumhurbaşkanlarımızdan biri için Azerî Türkçesi'ndeki karşılığıyla ve büyük bir iltifat amaçlanarak söylenen büyük/yüce insan anlamındaki sözün Türkiye Türkçesi'nde çok ağır bir hakaret içerdiğini düşündüğümüzde, yukarıdaki açıklamaların dikkate alınması gerektiği daha net anlaşılır. Bir kelimenin bir dönemde bir kavimde ya da bir coğrafyada “fahişe” anlamına gelmesi, onu geçtiği bütün dönemlerdeki ve coğrafyalardaki bütün metinlerde bu karşılığıyla almayı gerektirmediği açıktır. Bir metindeki tartışmaya açık bir ibâreye ‘kutsal fahişe’ anlamının verilmesi ve bu kadınların tapınaklarda genel kadın olarak buldukları iddiasının bir başka kitaptaki genel bir açıklamada geçen

‘mabet fahişelerinin zaman zaman baş giysisi kullandıkları’³⁷ ifadesiyle birleştirilip bunları da Müslümanların taktığı başörtüsüyle ilişkilendirerek farklı zaman ve toplumlara ait uygulamaları birbiriyle ilgiliymiş gibi gerçeği yansıtmayan, tahrif edici bir algı oluşturmaya çalışmak ve hatta bunu açıkça ifade etmek, etik ve akademik normlar bir tarafa, normal bir kafanın yapacağı iş değildir.

4. Metinlerin doğru tercüme edilip edilmediği ya da isabetli bir şekilde yorumlanıp yorumlanmadığı sorgulanmalıdır. Bu hususta konunun uzmanlarının açık bir metni farklı şekillerde tercüme etmeleri, söylenen her sözü ya da yapılan her yorumu doğru olarak kabul etmemek gerektiğini, dönemin sosyal, siyasal, dini ve ekonomik durumlarıyla ilgili diğer bilgilerini de dikkate alarak bir anlamlandırma yapma lüzumunu ortaya koymaktadır. Bozulmamış ve dayanışma içinde bulunan inançlı bir toplumda kullanılan tartışmalı bir kelimenin verdiği anlamın, bu özelliklerde olmayan kavimlerdekiyle aynı olamayabileceğini söylemek mümkündür.
5. Tanrıça İnanna ile tanrılaştırılmış kral Dumuzi’nin, İnanna/İstar ile kutsallaştırılmış olsun ya da olmasın herhangi bir kralın, söz konusu tanrıça ve tanrıyı temsil eden kralla bir kölenin ve nihayet temsili olarak kullanılan heykellerin bulunduğu yeni yıl kutlamalarındaki evlenme seremonisinde anlatılanlar, bunların tanrı olarak düşünüldüğü ve bolluk ve bereketin temin edilmesinin hedeflendiği dikkate alındığında bir fahişeliğin söz konusu olmadığı, olamayacağı, ancak bolluk ve bereketin ifade edilmek istendiği ortaya çıkar.
6. Bazı anlatımlarda tanrıyı temsil eden kralla tanrıçayı temsil eden yüksek görevdeki din kadınlarının birlikteliğini de "kutsal fahişelik" olarak değerlendirmek yerine bunların birlikteliğinin, metinlere verilen genel isme uygun olarak, karı-koca olmaları yâni evlenme törenleri olarak kabul etmek mümkündür. Kralların kız çocuklarını tapınaklara adamaları belki de aynı zamanda böyle bir kutsal evlenme törenini hedefliyordu.
7. Bu anlatımların sembolik olduğunu, yâni gerçekten fiziksel olarak gerçekleşmiş olmasının gerekmediğini bazı Sumerce anlatımlardan da

³⁷ Hartmut Schmökel, *Kulturgeschichte des alten Orient*, Stuttgart, 1961, 37.

çıkarabiliriz.³⁸ Zira orada Enlil'in bolluk ve bereket getirmek için erkeklik organını dağa dürtmesinden, tohumunu yaz ve kışın dölyatağına boşaltmasından, Enki'nin tohumunu, şahlanmış bir vahşi boğanın bir yaban ineği ile çiftleştiği gibi, Fırat ve Dicle nehirlerine dökerek onların su ile dolmasını temin etmesinden söz edilmektedir. Bunlar, tıpkı Kutsal Evlilik Metinleri gibi, bolluk ve bereketin temin edilmesiyle ilgili insanların inançlarında ve tasavvurlarında mevcut düşüncenin yazıya aksettirilmiş örnekleri olmalıdır.

8. Bir kitapta³⁹: “Sumer’de bekâret konusu önemli görünüyor. Sumer kanunlarının yazılı olduğu tabletler kırık ve okunamayan yerleri çok. Okunabilen iki madde bunu kanıtlıyor: Bunlardan birinde, bir kölenin zorla bikrini bozan 5 şekel (tahminen 40 gram) gümüş vermek zorunda. Diğerinde dul olarak evlenen bir kadın, kocasından boşandığında kız olarak evlenen kadının alacağı tazminatın yarısını alabiliyor” demektedir. Bu kadınların evlenebilmeleri ve mirastan pay alabilmeleri ile bekârete önem verilmesi, mabet fahişesi düşüncesine, hele orada kutsal amaçla da olsa genel kadın olarak bulunmasına ne kadar uygun olabilir ki!
9. Sumer dininin bir simgesi olan 100 kadar kurumu kapsayan “*me*”ler arasında ‘fahişelik’ de bir kurum olarak görünüyor denmekte, İnanna’ya geçen *me*’lerden bir tanesinin de “kutsal fahişelik” olduğu ifade edilmektedir⁴⁰. Bu konu “Uygarlık Sanatlarının Eridu’dan Uruk’a Aktarılması” mitinde geçer ve İnanna’nın; babası, bilgeliğin efendisi olan Enki’yi sarhoş edip kandırarak, Uruk’un şanını yüceltmek ve kendisinin egemenliğini erişilmez kılmak için uygarlığın bütün temel tanrısal yasalarını Uruk’a götürmesini anlatır. Daha önce Enki’de bulunan ve İnanna’nın Uruk’a getirdiği yüzden fazla olan tanrısal yasa içerisindekilerden biri de “cinsel ilişki ve fahişelik” olarak belirtilir⁴¹. Ancak bunlar ve dolayısıyla “cinsel ilişki ve fahişelik” te doğrudan İnanna ile ilgili değildir ve daha önce, metinde anlatıldığı gibi, erkek bir tanrı olan Enki’dedir. Bu sebeple söz konusu yasanın tam olarak neyi ifade etmiş olması gerektiği bir tarafa, herhangi bir cinsiyetle

³⁸ Kramer, *Tarih Sumer’de*, 241.

³⁹ Çığ, *Kur’an, İncil ve Tevrat’ın*, 21.

⁴⁰ Çığ, *Bereket Kültü*, 78.

⁴¹ Kramer, *Sümer Mitolojisi*, 127.

ilişkilendirmek doğru değildir veya her iki cinsiyetle de irtibatlandırılmalıdır. Bu da bizi kelimeye daha farklı bir anlam izafe edilmesi gerektiği sonucuna götürür. Bunlar dikkate alındığında İnanna için bu metinden dolayı “kutsal fahişe” ibâresini kullanmak hem mantıken hem de akademik olarak mümkün değildir. Bu ifadenin her iki cinsiyetle de karakterize edilecek bir karşılığının bulunması gerekir.

10. Yine bir başka kitapta⁴²: “Tevrat araştırmacıları da iki kısma ayrılmış. Bir kısmı İsrail’de mabet fahişeliğinin olduğunu, bir kısmı da tanrı namına cinsel ilişki yapılmasının akıl alamayacağını söylüyor” denmektedir⁴³. Çok daha yakın zamana ait olan dönemdeki uygulama hakkında farklı görüşler ortaya konurken, çok daha eski zamana ait uygulamanın, sadece birkaç metindeki tartışılabilir ifadelerle dayanarak doğru tespit edildiğini iddia etmek mümkün değildir.

⁴² Çığ, *Bereket Kültü*, 79.

⁴³ Meselenin bir inanç ya da inançsızlık olduğu anlaşılmaktadır. İnançlı kimselerin kendi kutsalları çerçevesinde olayları değerlendirerek bir sonuca bağlamaları söz konusudur. İnançsız kimselerin ise her türlü yorumu yapmaya eğilimli olduğu görülmekte, özellikle hayat anlayışının, tarih bilgisinin ve aldığı eğitimin bu tür durumlarda belirgin olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynaklar

ASSANTE, J., “The kar.kid/[kh]arimtu, Prostitute or Single Woman? A Reconsideration of the Evidence”, *Ugarit-Forschungen* 30, (1998): 5-96.

BOTTÉRO, J., *Mezopotamya, Yazı, Akıl ve Tanrılar*, çev. M. Emin Özcan - Ayten Er, İstanbul: Dost Kitabevi, 2003.

BOTTÉRO, J., *Gilgamiş Destanı, Ölmek İstemeyen Büyük İnsan*, çev. Orhan Suda, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.

ÇAĞIRGAN, G., “Mezopotamya’da Kutsal Evlilik”, *X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri IX/10a*, (1990): 1-5.

ÇIĞ, M., “Sumer’de Kadın”, *XII. Türk Tarih Kongresi Bildiri Kitabı c. 1*, (1994): 51-58.

ÇIĞ, M., *Kur’an, İncil ve Tevrat’ın Sumer’deki Kökeni*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1995.

ÇIĞ, M., *İnanna’nın Aşkı, Sumer’de İnanç ve Kutsal Evlenme*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2006a.

ÇIĞ, M., *Bereket Kültü ve Mabet Fahişeliği*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2006b.

GEORGE, A. R., *The Babylonian Gilgamesh Epic: Introduction, Critical Edition and Cuneiform Texts*, 2 vols, Oxford: Oxford University Press, 2003.

HENSHAW, R. A., *Female & Male, the Cultic Personnel: The Bible and the Rest of the Ancient Near East*. Allison Park, PA: Pickwick, 1994.

JACKSON, D. P., *Gilgamiş Destanı*, çev. Ahmet Antmen, İstanbul: Arkadaş Yayınevi, 2005.

KILIÇ, Y. ve DUYSMUŞ H. H., “Eski Mezopotamya’da Din Kadınları (Rahibeler)”, *TSA* 13, sy. 1, (2009): 159-178.

KRAMER, S. N., *Tarih Sumer’de Başlar*, çev. Muazzez İlmiye Çığ, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990.

KRAMER, S. N., *Sümer Mitolojisi*, çev. Hamide Koyukan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1999.

KRAMER, S. N., *Sümerler*, çev. Özcan Buze, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002.

LAMBERT W. G., *Babylonian Creation Myths*, Mesopotamian Civilizations 16, Winona Lake, IN: Eisenbrauns, 2013.

AKKUŞ-MUTLU, S., “Eski Mezopotamya’da Bayramlar”, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

SCHMÖKEL, H., *Kulturgeschichte des alten Orient*, Stuttgart, 1961.

SILVER, M., “Temple/Sacred Prostitution in Ancient Mesopotamia Revisited: Religion in the Economy”, *Ugarit Forschungen* 38 (2006): 631-663.

STUCKEY, J., "Inanna and the "Sacred Marriage"", *Imbolc*, Vol 4-2 (2005)
Web: <http://www.matrifocus.com/IMB05/spotlight.htm> (20.06.2019).

TOSUN, M ve YALVAÇ, K, *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1975.